

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра загальноправових дисциплін

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ЗВОРОТНА ДІЯ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

студентки 2 курсу, 7 м групи
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Правове забезпечення
безпеки підприємницької діяльності»

Полякової Анастасії
Олександрівни

Науковий керівник
доктор юридичних наук,
доцент

Мушенко Віктор
Васильович

Гарант освітньої програми
кандидат юридичних наук,
професор

Крегул Юрій
Іванович

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМИ ПРО ЗВОРОТНУ ДІЮ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЧАСІ В СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	6
1.1.Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі як кримінально-правова категорія.....	6
1.2. Загальна характеристика злочинів у сфері господарської діяльності.....	15
1.3. Застосування бланкетної норми при забезпеченні зворотної дії закону про кримінальну відповідальність.....	23
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗВОРОТНОЇ ДІЇ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЧАСІ В СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	30
2.1. Особливості призначення покарання за злочини у сфері господарської діяльності в контексті процесів гуманізації.....	30
2.2. Застосування кримінального покарання у виді штрафу за злочини у сфері господарської діяльності.....	35
2.3. Особливості визначення санкції з більш суворим покаранням за злочини у сфері господарської діяльності.....	42
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Актуальність теми. Забезпечуючи процес інтеграції до європейської спільноти, Україна узяла на себе зобов'язання щодо приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів, зокрема у частині гуманізації кримінальної відповідальності. Зокрема, існуюча у Кримінальному кодексі України 2001 р. (надалі – КК України) загальна норма ст. 5 про те, що закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотну дію у часі [31] була певним чином розширена та деталізована Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» 2011 р. [55], згідно з яким санкції за злочини, передбачені розділом VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України, зазнали змін.

Сутність змін полягає в тому, що у чималій кількості санкцій, якими встановлено відповідальність за окремі злочини, замість позбавлення волі на певний строк, було введено штраф як основне покарання, однак його граничний розмір було збільшено в десятки разів. Як наслідок даний вид покарання міститься у санкціях за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Така ситуація призвела до виникнення значних труднощів при застосуванні покарання за злочини у сфері господарської діяльності. Внаслідок цього у сучасних дослідників виникає ряд питань про поширення зворотної у часі дії закону про кримінальну відповідальність у сфері господарської діяльності .

Викладені положення й зумовили вибір теми випускної кваліфікаційної роботи надалі –ВКР), у якій реалізовано спробу дослідити теоретико-правові положення та кримінально-правові норми ст. 5 та розділу VII КК України, проаналізувати їх кваліфікуючі ознаки в умовах боротьби з господарською (економічною) злочинністю в Україні.

Теоретичною основою ВКР стали наукові положення, які сформульовані у працях таких відомих вітчизняних дослідників таких як П.П. Андрушко, Ю.В. Бауліна, Б.В. Волженкіна, Н.О. Гуторова, О.І. Денькович, О.О. Дудоров, О. К. Маріна, В.О. Навроцький, М.І. Панова, О.С. Пироженко, Ю.А. Пономаренко, Г.Л. Шведова, М.І. Хавронюк, І.В. Шишко, Г.З. Яремко та ін.

Мета і завдання дослідження. Мета ВКР полягає в тому, щоб за результатами дослідження кримінально-правової природи, об'єктивних і суб'єктивних ознак зворотної у часі дії закону про кримінальну відповідальність у сфері господарської діяльності, надати пропозиції щодо удосконалення видів покарання як методів боротьби із зазначеним суспільно небезпечним (злочинним діянням) шляхом внесення змін і доповнень до чинного законодавства.

Виходячи з мети, визначеними для ВКР основними *завданнями* є:

- дослідити зворотню дію закону про кримінальну відповідальність у часі як кримінально-правову категорію;
- здійснити загальний аналіз злочинів у сфері господарської діяльності;
- визначити стан та можливості застосування бланкетної норми при забезпеченні зворотної дії закону про кримінальну відповідальність;
- проаналізувати особливості призначення покарання за злочини у сфері господарської діяльності в контексті процесів гуманізації;
- сформулювати пропозиції щодо застосування кримінального покарання у виді штрафу за злочини у сфері господарської діяльності;
- запропонувати систему визначення санкції з більш суворим покаранням за злочини у сфері господарської діяльності.

Об'єктом дослідження є правові відносини у сфері гуманізації застосування норм чинного законодавства про притягнення особи до відповідальності за вчинення злочинів у сфері господарювання.

Предметом дослідження є зворотна дія закону про кримінальну

відповідальність у сфері господарської діяльності у часі.

Методи дослідження. Методологічну основу становлять положення теорії пізнання й загальної теорії кримінального права. У процесі дослідження застосовувалися загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання: логіко-семантичний, історико-правовий, порівняльно-правовий: системно-структурний, та логіко-нормативний методи, які сприяли формуванню висновків та пропозицій щодо змін ст. 5 та доповнення окремих статей КК України.

Джерельною базою ВКР є Конституція України, КК України та інші міжнародні та національні нормативно-правові акти, дослідження науковців, періодичні видання, судова практика, Інтернет ресурси, робочі матеріали адвоката Білоус Г.Б. тощо.

Новизна результатів та їх практичне значення полягає в тому, що випускна кваліфікаційна робота є самостійною, завершеною науковою працею щодо дослідження теоретичних проблем про зворотну дію закону про кримінальну відповідальність у сфері господарської діяльності у часі та містить пропозиції щодо удосконалення та доповнення окремих статей КК України.

Апробація результатів роботи частково здійснена у науковій статті на тему «Застосування бланкетної норми у кримінальному праві», яка опублікована у науковому збірнику студентських робіт «Правове регулювання підприємницької діяльності» (м. Київ, КНТЕУ, 2019).

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, що поєднують шість підрозділів, загальних висновків та списку використаних джерел (75 найменувань). Повний обсяг роботи становить 57 сторінок, з них обсяг основного тексту – 50 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМИ ПРО ЗВОРОТНУ ДІЮ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЧАСІ

1.1. Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі як кримінально-правова категорія.

На виконання зобов'язань, взятих Україною «після приєднання до конвенцій ООН та Ради Європи, ВР України з 2002 р. ухвалено понад 100 законів» [65], якими внесено зміни в законодавство України, у тому числі й до КК України, з метою: 1) приведення законодавства у відповідність до норм міжнародного права, зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у частині декриміналізації деяких діянь; 2) пом'якшення покарання за злочини, які не пов'язані із заподіянням шкоди життю та здоров'ю особи; 3) введення альтернативних видів покарання, не пов'язаних із позбавленням волі, – штрафів, громадських робіт тощо.

Однак, на нашу думку, такі зміни законодавства також пов'язані з намаганням органів державної правоохоронної діяльності знизити рівень типових та для сучасного етапу суспільно-економічного розвитку України деяких видів господарських злочинів та посилити рівень відповідальності за: 1) корупційні діяння; 2) протиправний доступ до електронних грошей та неправомірний випуск або використання електронних грошей; 3) незаконне виготовлення лікарських засобів; 4) незаконне виготовлення та обіг вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, та за інші протиправні дії.

Наслідком такого намагання держави забезпечити високий рівень правомірності у сфері господарської діяльності стало пом'якшення окремих норм закону про кримінальну відповідальність за вчинення окремих

протиправних дій (чи їх скасування), а нормами інших законів за вчинення тих самих протиправних дій було значно посилено.

З метою формування пропозицій щодо правильного й однакового застосування законодавства, а також захисту та відновлення прав підозрюваних, обвинувачених (підсудних) та засуджених, на нашу думку, дослідження питань застосування зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у сфері господарської діяльності доцільно розпочати з аналізу ст. 5. «Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі» Загальної частини КК України [31] шляхом детального послідовного аналізу п.п. 1-4 даної статті.

Одже, п. 1. ст. 5. містить наступне дефінітивне твердження: «Закон про кримінальну відповідальність, який скасовує злочинність діяння або пом'якшує кримінальну відповідальність, має зворотну дію у часі, тобто поширюється на осіб, що вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість» [31].

Як слушно зазначають С.С. Яценко та В.І. Шакур, положення ч. 1 ст. 5 КК України є винятком із правила визначеного у ч.2 ст. 4 про те, що «злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння» [32, с. 81–82]. Дійсно, на нашу думку, положення ч. 1 ст. 5 КК України майже повністю відображає відповідне положення, сформульоване у ст. 58 Конституції України, відповідно до якого закони та інші нормативні акти не мають зворотної сили, крім тих випадків, якщо вони скасовують або пом'якшують кримінальну відповідальність особи [25].

Досліджуючи дану проблематику на міжнародному рівні Ніколас Роберт зазначає, що відповідне тлумачення є абсолютно правовим і традиційним у міжнародному праві [74, с. 89]. В іншій роботі, цей же дослідник кримінально-правових проблем у міжнародному праві зазначає,

що згідно із міжнародними конвенціями не може накладатися покарання більш тяжке, ніж те, яке може бути застосоване у той час, коли злочин було вчинено, а якщо після вчинення злочину законом було встановлено більш легке покарання, дія цього закону поширюється на цю особу [75, с. 134].

Є.Л. Стрельцов, як і ряд інших вітчизняних науковців (Н.О. Гуторова, А.В. Золотарьов [13, с. 163]; І.А. Зінченко [20, с. 45–47]; М.І. Бажанов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій [28, с. 127–129], [29, с. 212–218], [30, с. 234–241] та інші), повністю підтримує дану позицію та розширює трактування п.1 ст. 5 КК України зазначаючи, що під притягненням службовою особою органу досудового слідства, прокурором або судом будь-кого до відповідальності за діяння, які на час їх учинення не визнавалися злочином, або неправомірне застосування норм законів, що встановлюють або посилюють відповідальність або іншим чином погіршують становище особи, щодо діянь, вчинених до набрання ними чинності за наявності певних обставин може визнатися кримінально караним зловживанням чи іншим злочином [61, с. 74].

Аналізуючи праці вітчизняних дослідників у галузі кримінального права, узагальнимо, що відповідно до ч. 1 ст. 5 КК України зворотну дію у часі має тільки такий закон про кримінальну відповідальність, який:

- 1) скасовує злочинність діяння;
- 2) пом'якшує кримінальну відповідальність;
- 3) іншим чином поліпшує становище особи на будь-якій стадії розвитку кримінально-правових відносин.

Здійснене згідно із Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» №270-VI від 15.04.2008 р. розширення змісту ст. 5 КК України мало за мету привести цю статтю у відповідність до частини 3 ст. 3 КК України, згідно з якою цим Кодексом визначається не лише злочинність і караність діяння, а й інші його кримінально-правові наслідки, а також загалом забезпечити поширення на

особу усіх сприятливих для неї наслідків зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі [53].

Для деталізації законодавчого визначення доцільно звернутися до тлумачення дефініції «закон про кримінальну відповідальність», яка міститься у працях Ю.В. Бауліна, який зазначає, що під законом про кримінальну відповідальність тут розуміється не тільки Кримінальний кодекс України у цілому, а і його структурні елементи (норми), розділи, статті, частини статей, пункти, речення, словосполучення, слова і цифри [3, с. 221].

У контексті дослідження гуманізації кримінального законодавства у частині покарання неправомірних суб'єктів господарської діяльності, звернемо увагу на той факт, що скасування злочинності діяння означає його декриміналізацію (повну або часткову). Така декриміналізація може бути досягнута шляхом:

1) скасування норм Особливої частини КК України. Наприклад, КК України 2001 р. декриміналізував недонесення на злочин (який міг поширюватися і на сферу господарської діяльності), або у 2019 р. скасовано норму про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення (хоча, на нашу думку, скасування такої норми суперечить нормам чинного законодавства та моральним засадам суспільства, значно гальмує поступ нашої держави у ЄС, а тому повинна бути негайно відновлена новим складом ВР України IX скликання) тощо);

2) внесення змін до норм Особливої частини КК України – включення до диспозиції додаткових ознак, які були у попередній редакції норми;

3) внесення змін до норм Загальної частини КК України. наприклад, доповнення КК України додатковою обставиною, що виключає злочинність діяння або включення до КК України положення про те, що готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Ще одним способом лібералізації кримінального законодавства є пом'якшення кримінальної відповідальності. Така декриміналізація

здійснюється шляхом зміни у бік пом'якшення санкції тієї чи іншої норми Особливої частини КК України або іншим чином.

Проведені дослідження особливостей кримінального переслідування суб'єктів правопорушення у сфері господарської діяльності, дає підстави зробити висновок про те, що при пом'якшенні санкції норми Особливої частини КК України новий закон може: 1) встановлювати інший, менш тяжкий вид основного покарання (одного із альтернативних основних покарань за рівності інших основних покарань); 2) скасовувати найбільш тяжке серед основних альтернативних покарань; 3) робити максимальну межу основного покарання того ж виду (основного із альтернативних основних покарань) нижчою (меншою); 4) робити мінімальну межу основного покарання того ж виду (одного з альтернативних основних покарань) нижчою (меншою); 5) не передбачати додаткове покарання; 6) встановлювати інший, менш тяжкий, вид додаткового покарання (одного із альтернативних додаткових покарань); 7) скасовувати найбільш тяжке із альтернативних додаткових покарань; 8) робити максимальну межу додаткового покарання того ж виду (одного із альтернативних додаткових покарань) нижчою (меншою); 9) робити мінімальну межу додаткового покарання того ж виду (одного із альтернативних додаткових покарань) нижчою (меншою); 10) робити додаткове покарання (одне із альтернативних додаткових покарань) факультативним, а не обов'язковим; 11) передбачити меншу кількість додаткових обов'язкових покарань; 12) робити додаткове покарання (одне із додаткових покарань) таким, що може бути приєднане лише до окремих, а не до будь-якого із основних покарань тощо.

Пом'якшення кримінальної відповідальності особи за вчинене іншим чином (без змін санкції відповідної норми Особливої частини КК України) відбувається шляхом, наприклад: 1) зменшення, тобто зниження часової, грошової або іншої верхньої чи нижньої межі того чи іншого виду покарання, визначеного у розділі X Загальної частини КК України [31]; 2) встановлення

можливості застосування при вчиненні того чи іншого злочину умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або зменшення строків, які необхідно відбутися для такого звільнення; 3) зміни чи виключення обставин, обтяжуючих покарання; 4) зниження строків погашення судимості.

У контексті даного дослідження, на нашу думку, доцільно розглянути інші види поліпшення становища особи, яка вчинила неправомірне кримінально каране діяння у сфері господарювання. Посилаючись на відповідні статті КК України, зазначимо, що таке поліпшення становища особи мають місце у зв'язку із неможливістю застосування до винної особи :

- 1) примусових заходів виховного характеру (ст. 105);
- 2) примусових заходів медичного характеру (ст. 94);
- 3) примусового лікування (ст. 96);
- 4) контролю за її поведінкою (ст. ст. 76, 79, 83);
- 5) конфіскації (вилучення) та знищення певних предметів, знарядь, сировини і матеріалів для їх виробництва (ст. ст. 176, 177, 203-1, 204, 229) або покладення судом додаткових обов'язків на особу;
- 6) звільнення від покарання за випробуванням (ст. ст. 76, 79, 104) [31].

Продовжити характеристику теоретико-правових дефініцій обраної для дослідження у ВКР кримінально-правової проблематики, за нашим переконанням, є доцільним у частині характеристики дефінітивної норми про суб'єкта, на якого поширюється закон про зворотну дію у часі.

Отже, закон, який має зворотну дію у часі, поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання чинності та:

- 1) не були притягнуті до кримінальної відповідальності (кримінальна справа не може бути порушена у зв'язку з відсутністю події злочину);
- 2) котрим пред'явлене обвинувачення у вчиненні злочину (кримінальна справа підлягає закриттю за відсутності події злочину);
- 3) засуджені обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, і відбувають покарання (відповідно до ст. 405-1 Кримінально-процесуального кодексу України звільнення від покарання і пом'якшення покарання у цьому

випадку проводиться судом за заявою засудженого або за поданням прокурора чи органу, що відповідає за виконання покарання [17, с. 56]);

4) відбули покарання, але мають непогашену чи не зняту судимість.

Слід констатувати, що питання про застосування старого чи нового закону про кримінальну відповідальність у випадках вчинення дій організатором, підбурювачем чи пособником злочину, тобто діянь, норми про відповідальність за які не мають власних санкцій, вирішується так само, як і у разі вчинення закінченого злочину його виконавцем, з урахування положень ст. ст. 29–31 КК України [31].

Підсумовуючи аналіз ч.1 ст. 5 КК України зазначимо, що закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність, або іншим чином поліпшує становище особи за наслідками вчинення такою особою злочину у сфері господарської діяльності, має зворотну дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість. На нашу думку, це положення КК України цілком відповідає нормам Конституції України та положенням міжнародних актів, ратифікованих Україною.

Аналіз ч. 2 ст. 5 (Закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння або посилює кримінальну відповідальність, не має зворотної дії в часі) КК України [31] дає підстави стверджувати, що зворотної сили у часі не має закон про кримінальну відповідальність, який встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи. Виходячи з цього, вважаємо, що встановлення злочинності діяння, тобто його криміналізація, може бути досягнута наступними шляхами: доповнення Особливої частини КК України або внесенням відповідних змін до норм Загальної частини КК України.

Здійснивши порівняльний кримінально-правовий аналіз норм про повне пом'якшення та посилення (розглянуто частково) кримінальної відповідальності особи, перейдемо до аналізу ч. 3 ст. 5 КК України, яка передбачає, що закон про кримінальну відповідальність, що частково пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, а частково посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, має зворотну силу у часі лише у тій частині, що пом'якшує кримінальну відповідальність або по іншим поліпшує становище особи [31].

Для підтвердження власних теоретичних висновків наведемо наступний приклад, описаний П.А. Воробей. Зокрема, коли зміни у диспозиції статті спрямовані на посилення відповідальності, а санкції – на її пом'якшення, зворотну дію мають лише зміни в санкції норми. Коли у новому законі передбачена спеціальна стаття, що передбачає відповідальність за діяння, яке за старим законом кваліфікувалось за більш загальною статтею, а санкція, встановлена у цій новій, спеціальній статті, є більш суворою, то діяння має кваліфікуватися за старим законом [10, с. 95].

Подібною з вищезазначеною пропозицією є точка зору О.О. Дудорова, який відзначає, що коли максимальна межа покарання того самого виду в новому законі є нижчою, а мінімальна – вищою, то покарання має призначатися не вище мінімальної межі за старим законом і не вище максимальної межі за новим законом, а коли навпаки, максимальна межа покарання того самого виду в новому законі є вищою, а мінімальна – нижчою, то покарання має призначатися не вище максимальної межі за старим законом і не вище мінімальної межі за новим законом [17, с. 67].

При визначенні зворотної дії закону про кримінальну відповідальність стосовно триваючих і продовжуваних злочинів, Ф.А. Лопушанський та В.І. Борисов пропонують виходити із часу вчинення цих злочинів. Якщо ж триваючий злочин почався під час дії старого закону і вчинювався під час дії

нового закону, який пом'якшує кримінальну відповідальність за відповідне діяння, може бути застосований новий закон [5, с. 67].

Отже, здійснений аналіз частин 2-3 ст. 5 КК України дає підстави стверджувати, що призначення судом суб'єкту злочинного господарського діяння більш м'якого виду покарання є окремим виявом справедливості та забезпечує відповідність покарання учиненому злочину.

Логічним завершенням аналізу норм ст. 5 КК України є характеристика положень ч. 4 цієї статті, яка містить чітке дефінітивне твердження про те, що якщо після вчинення особою діяння, передбаченого цим КК України, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, то зворотню дію в часі має лише той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи. Відповідно, закон, що встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність чи погіршує становище особи не має зворотної сили [31].

Підсумовуючи аналіз ст. 5 КК України зазначимо, що чіткі правила визначення санкцій кримінально-правової норми за господарські злочини, на нашу думку, потрібні для: 1) правильного застосування положень частин 1 і 2 ст. 70 КК України, відповідно до яких при сукупності господарських злочинів суд, призначивши покарання за кожний злочин окремо, може визначити остаточне покарання шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим; при складанні покарань остаточне покарання за сукупністю господарських злочинів визначається у межах, встановлених санкцією статті Особливої частини КК України, яка передбачає більш суворе покарання.

1.2. Загальна характеристика злочинів у сфері господарської діяльності

Конституція України гарантує кожному право на господарську діяльність, яка не заборонена законом; держава забезпечує захист конкуренції в підприємницькій діяльності та захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю й безпечністю продукції та всіх видів робіт і послуг. Ці та інші конституційно-правові норми знайшли своє відображення у Господарському кодексі України [11] (надалі – ГК України) як нормативно-правовому акті, який визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання (ст. 1) [11].

В умовах переходу України до ринкової багатоукладної економіки, коли проголошено свободу підприємництва, заохочується конкуренція, здійснено лібералізацію цін і зовнішньоекономічної діяльності, значна кількість діянь у сфері господарської діяльності, які визнавалися злочинами за КК України 1960 р., була декриміналізована (наприклад, порушення правил про валютні операції, спекуляція, злочинно-недбале зберігання зерна та насіння олійних культур тощо). Водночас, як слушно зазначає С.І. Дячук, «нова економічна ситуація сформувала нові види суспільно небезпечної поведінки в системі господарювання, що вимагали встановлення кримінально-правових заборон» [19, с. 89].

Злочини у сфері господарської діяльності становлять велику суспільну небезпеку для економіки будь-якої держави, оскільки вони характеризуються складністю, підступністю, латентністю, поширеністю та різноманітними формами вияву. Національний законодавець, намагаючись створити надійні перепони посяганням на відносини господарювання в державі, не тільки

створив окремий розділ VII «Злочини у сфері господарської діяльності» в межах Особливої частини КК України 2001 р., а й вніс згодом до нього низку важливих змін і доповнень. Необхідність такого підходу була зумовлена посиленням відповідальності за деякі посягання у сфері господарської (підприємницької) діяльності, а також потребою кримінально-правової охорони та регулювання найважливіших галузей економіки – фінансово-кредитної сфери, засад добросовісної конкуренції, порядку виробництва дисків для лазерних систем зчитування тощо.

Протидія злочинам у сфері господарської діяльності здійснюється на підставі норм міжнародного та внутрішнього законодавства. Певна кількість злочинів у сфері господарювання належить до категорії «конвенційних». Одже, питання кримінально-правової охорони певних ділянок господарської системи визначено рядом міжнародних конвенцій: 1) Женевською конвенцією по боротьбі з підробкою грошових знаків від 20.04.1999р. (ратифікована СРСР 1931р.); 2) Конвенцією ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввезення, вивезення і передачі права власності на культурні цінності від 14.11.1970 р. (ратифікована Президією ВР УРСР 1988 р.); 3) Конвенцією Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 08.11.1990 р. (ратифікованою Україною 1997 р.), 4) Директивою Ради Європи про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей від 10.06.1991 р. тощо [40, с. 564–565].

Звернувши певну увагу на міжнародні нормативно-правові акти, що регулюють правомірність господарської діяльності, більш детально охарактеризуємо злочини, згадувані у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» (ст. 199–233 Особливої частини КК України).

Після ухвалення нового КК України розділ його Особливої частини, присвячений злочинам у сфері господарської діяльності, постійно доповнювався новими складами, які зараз «складають 88 % від загальної

кількості його статей» [42, с. 92]. Аналізуючи порядок формування КК України, Я.М. Кураш зазначає, що «сім норм увійшли до Кодексу вже після введення його в дію, а понад двадцять зазнали змін, що є свідченням все ще триваючого процесу подальшого реформування нормативної бази щодо кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності» [33, с. 151]. Проведені авторські дослідження дають підстави зробити висновок про те, що останні зміни і доповнення до розділу VII КК України стосуються змісту статей 209 та 209¹, що внесені Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [57]. Також чимало змін було внесено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [57].

У межах даної ВКР, на нашу думку, доцільно звернути увагу на судову практику та зазначити, що у своїх постановках Пленум Верховного Суду України (надалі – ПВСУ) давав роз'яснення спірних питань застосування кримінально-правових норм про відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності. Зокрема, слід згадати постанови ПВСУ: 1) Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності» від 25.04.2003 р. № 3; 2) «Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства у зв'язку з набранням чинності Закону України від 22.05.2003 р. «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» від 08.10.2004 р. № 15; 3) «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 15.04.2005р. № 5; 4) «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил» від 03.06.2005 р. № 8 тощо [47].

Вивчення судової практики (за матеріалами адвоката Білоус Г.Б.) з цієї категорії кримінальних справ та аналіз спеціальної і загальної юридичної літератури [39, с. 91–92] свідчать про те, що у працівників органів внутрішніх справ (надалі – ОВС) виникають суттєві складнощі при кваліфікації різних злочинів у сфері господарської діяльності, пов'язані з недосконалістю чинного кримінального законодавства, різними тлумаченнями кримінально-правових понять.

Одже, останнім часом науковці (В.О. Навроцький М.І. [39, с. 123]; Мельник, М.І. Хавронюк [41, с. 73–75;]) достатньо багато полемізували навкруги визначення поняття родового об'єкту злочинів у сфері господарської діяльності. Родовим об'єктом злочинів у сфері господарської діяльності, зокрема визначали: 1) нормальну господарську діяльність; 2) суспільні відносини у сфері економіки (економічної діяльності); 3) весь конгломерат відносин, що складаються в процесі руху коштів, речей, прав, дій у сфері цивільного обороту країни; 4) існуючу систему господарювання; 5) суспільні відносини, що утворюють систему господарювання [41, с. 75].

На користь системи господарювання, як родового об'єкту господарських злочинів, схиляється також і В.О. Навроцький, але, конкретизуючи при цьому, що система господарювання включає в себе: 1) сукупність галузей виробництва і праці, в яких створюється суспільний продукт, та в яких відбувається його розподіл та обмін. Це промисловість, сільське господарство, транспорт, зв'язок, торгівля, обслуговування тощо; 2) принципи, на основі та з використанням яких функціонують окремі галузі виробництва, праці та народне господарство в цілому [39, с. 129].

Діяльність, пов'язана з формуванням бюджетів та їх виконанням не вважається господарською. Однак, злочини, що вчиняються у сфері державних фінансів, зокрема, ухилення від сплати податків (ст. 212), порушення законодавства про бюджетну систему України (ст. 210),

перебувають у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Особливої частини КК України [31].

Зазначена вище колізія положень КК України та ГК України дали обґрунтовану підставу Н.О. Гуторовій та А.В. Золотарьову, які досліджували проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів, визначити «родовим об'єктом розглядуваних злочинів державні фінанси як сукупність відносин, які складаються у процесі фінансової діяльності держави щодо мобілізації, розподілу, перерозподілу й використанню централізованих та децентралізованих грошових коштів суспільного призначення» [13, с. 164].

Наведені факти є безумовним свідченням того, що злочини, вчинювані в сфері формування та виконання бюджетів усіх рівнів мають стати предметом подальших наукових досліджень для вирішення проблеми встановлення їх місця в системі Особливої частини КК України.

Проте, за існуючого стану законодавства, родовим об'єктом злочинів в сфері господарської діяльності можна визначити суспільні відносини, що виникають в процесі виробництва всією сукупністю галузей господарства суспільного продукту, його розподілу та обміну, виконання робіт та надання послуг вартісного характеру, а також в процесі формування та виконання бюджетів від результатів господарювання.

Як окремі напрямки або галузі, що потребують кримінально-правового захисту від злочинних проявів, використовуючи наукову позицію О.О. Дудорова, можна визначити наступні групи суспільних відносин, що існують в межах всієї сфери господарювання: 1) у сфері кредитно-посередницької та банківської діяльності; 2) зовнішньоекономічній діяльності; 3) у сфері підприємницької діяльності; 4) у сфері приватизації; 5) у сфері державних фінансів; суспільні відносини у сфері споживчого ринку [17, с. 232].

Особливістю при кваліфікації злочинів в сфері господарської діяльності є їх розгалужена суспільна небезпека, що проявляється у здатності завдавати шкоди декільком об'єктам одночасно. Наприклад, злочин у сфері

підприємницької діяльності (ст. 203¹) може вчинятися з одночасним ухиленням від сплати податків (ст. 212) [31]. Таке одночасне завдання шкоди двом або більше видовим об'єктам потребує сукупної кваліфікації злочинів.

На рівні безпосереднього об'єкта, у разі завдання суспільно-небезпечним діянням шкоди основному та додатковому об'єктам, кваліфікуюче значення має лише шкода, що завдається основному безпосередньому об'єкту, суспільна небезпека від завдання шкоди додатковому об'єкту вважається нею врахованою і тому сукупної кваліфікації таке діяння не потребує. При ухиленні від сплати податків додатковим безпосереднім об'єктом завжди виступають відносини власності, але злочин кваліфікується лише за відповідною частиною (ст. 212) [31].

Слід зазначити, що при кваліфікації господарських злочинів слід враховувати тенденцію сучасної економічної злочинності до поширення не лише в економіці, а ще й у владі та політиці, яка втягує у сферу своїх інтересів державний апарат, проникає у сфери влади та управління. Але шкода цим відносинам заподіюється не кожного разу і тому авторитет органів влади та управління виступає факультативним безпосереднім об'єктом і у разі поєднання з основним безпосереднім об'єктом, вчинене потребує сукупної кваліфікації.

В.О. Навроцький [6] та М. П. Кучерявенко [49] у своїх дослідженнях зазначають, що майже половина злочинів в сфері господарської діяльності мають бланкетні диспозиції. Правильна кваліфікація цих злочинів неможлива без звернення до інших законодавчих та нормативних актів, за допомогою яких розкриваються об'єктивні і суб'єктивні ознаки цих злочинів. У необхідних випадках слід обов'язково звертатися до положень інших нормативно-правових актів. Вважаючи висвітлення даної проблеми важливим у межах досягнення мети та виконання завдань випускної кваліфікаційної роботи, проблемам застосування бланкетних норм присвячено підрозділ 1.3 даної роботи.

О.О. Дудоров, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк зазначають, що із загальної кількості злочинів, про які йдеться у розділі VII Особливої частини КК України, більше половини є предметними, тобто такими, що містять вказівку на наявність предмета злочину безпосередньо у диспозиції статті [18, с. 76].

Погоджуючись із позицією вищезазначених науковців зауважимо, що у таких випадках, предмет злочину набуває значення обов'язкової ознаки складів цих злочинів і підлягає обов'язковому встановленню та доведенню. Відсутність предмета злочину в такому разі свідчить про відсутність складу злочину. В деяких випадках предмет злочину законодавцем пов'язується з наслідками злочину та розглядається як поріг криміналізації діяння. Наприклад, при контрабанді предметом злочину, зокрема, виступає товар у великому розмірі, його вартість повинна перевищувати тисячу НМДГ. При ухиленні від сплати податків їх несплачена сума має відповідати значному розмірові (тисяча і більше НМДГ) тощо.

В якості оціночних понять у деяких злочинів визначає КК України значний, великий та особливо великий розміри: («бюджетні кошти» у ст. 210 «Порушення законодавства про бюджетну систему України»; у ст. 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» тощо [31]). З одного боку ці оціночні поняття розглядаються як фізичні характеристики предмета злочину, а з другого – розміри заподіяної матеріальної шкоди. Але наслідки злочину полягають не лише у заподіянні матеріальної шкоди і тому зміст цих понять все ж неоднаковий. Разом з тим, зазначена методика встановлення фізичних параметрів предмета злочину є цілком прийнятною і для встановлення розміру заподіяної майнової шкоди.

Деякі злочини можуть вчинюватися лише в певний спосіб, що безпосередньо вказаний у диспозиції статті: (наприклад, пошкодження чи знищення майна, заподіяння матеріальної шкоди у ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності» [31]).

На завершення дослідження тематики зазначимо, що суб'єктами господарських злочинів можуть бути визнані ті фізичні особи, які безпосередньо займаються господарською діяльністю, представляють інтереси господарюючих суб'єктів чи держави в сфері господарської діяльності.

Суб'єктивна сторона злочинів у сфері господарської діяльності характеризується умисною формою вини, за виключенням злочину, передбаченого ст. 227 «Випуск або реалізація недоброякісної продукції» КК України, який може вчинюватись як умисно, так і з необережності. Для деяких складів обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони виступають мета (мета збуту при виготовленні, зберіганні, придбанні, перевезенні, пересиланні, ввезенні в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, ст. 199 КК України тощо).

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що сучасний стан економіки України ще не повною мірою відповідає еталонному зразку ефективної економічної моделі, що функціонує в умовах вільної конкуренції та верховенства права. За таких умов, законодавцю не вдалося розробити досконалу законодавчу базу для захисту економіки від злочинних посягань. Повністю підтримуючи вищезазначений підхід нами виділяються наступні прояви злочинної діяльності у різних галузях економіки України: 1) злочини у сфері державних фінансів; 2) злочини у сфері кредитно-посередницької та банківської діяльності; 3) злочини у зовнішньоекономічній діяльності; 4) злочини у сфері підприємницької діяльності; 5) злочини у сфері споживчого ринку; 6) злочини у сфері приватизації. Така класифікація може змінюватися та удосконалюватися у залежності від різних критеріїв, які можуть застосовуватися науковцями, проте запропонована нами класифікація містить чітко визначені напрями, які зможуть сприяти забезпеченню мінімізації та повного подолання злочинних проявів у сфері господарської діяльності.

1.3. Застосування бланкетної норми при забезпеченні зворотної дії закону про кримінальну відповідальність.

Включення до змісту ВКР розділу про застосування бланкетної норми при забезпеченні зворотної дії закону про кримінальну відповідальність, на нашу думку, обумовлена необхідністю дослідження бланкетності як специфічного прийому законодавчої техніки.

З цього приводу О.О. Кваша зазначає, що застосування бланкетних норм дозволяє не загроможувати текст положеннями регулятивного законодавства, ґрунтується на системному характері права і взаємозв'язку його галузей і норм; відповідає вимогам стабільності, гнучкості і компактності КК України; слугує уніфікації законодавства за умов ускладнення і диференціації охоронюваних кримінальним законом відносин; сприяє зменшенню кількості оціночних ознак у КК України тощо [24, с. 70].

Проте, не дивлячись на вказані переваги, на нашу думку, бланкетний спосіб конструювання диспозицій кримінально-правових заборон має і свої вади, оскільки «породжує проблеми як теоретичного (концептуального), так і практичного (прикладного) характеру, які загострюються у зв'язку із нестабільністю вітчизняного регулятивного законодавства» [4, с. 100].

На сьогодні у кримінально-правовій науці не у повній мірі досліджено проблематику обрання належного варіанту кримінально-правового реагування ситуацій, в яких поліпшення правового становища того, хто порушив кримінальний закон, стає результатом змін не цього закону, а тих іншогогалузевих джерел права (як правило, нормативно-правових актів), до яких відсилають бланкетні диспозиції статей КК України.

Один із теоретичних підходів до означеної проблематики полягає в тому, що оновлення нормативного матеріалу, який конкретизує положення кримінального закону, не означає зміни останнього. Вважається, що норми регулятивного законодавства, які лише деталізують ознаки складів злочинів і

не визначають межі дії кримінального закону (останнє – прерогатива КК України), не повинні охоплюватись режимом кримінального права. Звідси випливає положення про неприпустимість зворотної сили КК України у випадку застосування кримінально-правових заборон, побудованих за допомогою змінюваних норм іншої галузевої належності, тобто норм КК України із бланкетними диспозиціями.

За визначенням таких науковців як Брич Л.П., Навроцький В.О. бланкетна норма – юридична норма, яка надає державним органам та посадовим особам право самостійно встановлювати правила поведінки, заборони тощо. При бланкетному способі конкретне посилання на норму права відсутнє, але окремі елементи формулюються у спеціальних правилах, що видно з тексту банкетної норми [7, с. 33].

Досліджуючи теоретико-правові особливості застосування банкетної норми у системі законодавства М.П. Кучерявенко зазначав, що бланкетна диспозиція має загальний і конкретизований зміст, загальний зміст якої передається словесно-документною формою відповідної статті Особливої частини КК України і включає положення інших актів у тому вигляді, в якому вони сформульовані безпосередньо в тексті статті. Саме із загальним змістом бланкетної диспозиції пов'язане визначення кримінальним законом діяння як злочину певного виду та встановлення за нього кримінальної відповідальності [49, с. 262–263].

Досліджуючи дану проблематику Баулін Ю. В. зазначав, що конкретизований зміст бланкетної диспозиції передбачає певну деталізацію відповідних положень інших нормативно-правових актів, що наповнює кримінально-правову норму більш конкретним змістом. Зміни, які вносяться до нормативно-правових актів інших галузей права, посилання на які містить бланкетна диспозиція, не змінюють форму кримінального закону [2, с. 101].

Виходячи з аналізу позицій вітчизняних науковців, нами робиться висновок про те, що кримінальний закон за наявності нового,

конкретизованого іншими нормативно-правовими актами змісту бланкетної диспозиції кримінально-правової норми не можна вважати новим. Протилежний підхід означав би можливість зміни кримінального закону підзаконними нормативно-правовими актами, на які посилається бланкетна диспозиція статті КК України (укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України тощо), що суперечило б вимозі п. 22 ч.1 ст. 92 Конституції України [25], відповідно до якої «виключно законами визначаються діяння, які є злочинами, та відповідальність за них» [6, с. 211].

Визнаючи можливість декриміналізації діянь як результату зміни нормативно-правових актів, до яких відсилають бланкетні диспозиції кримінально-правових норм, В. Ю. Попов водночас вважає, що у випадку такої декриміналізації неправильно вести мову про зворотну дію в часі правових норм. Свою позицію автор аргументує тим, що і Конституція України, і КК України зворотну дію в часі визнають не за правовими нормами, а за законами та іншими актами, їх статтями [51, с. 80].

Інакше кажучи, зміни іншогогалузевих (щодо КК України) нормативно-правових актів за юридичними наслідками порівнювані зі змінами самого кримінального закону. До законів або інших нормативно-правових актів, що пом'якшують або скасовують кримінальну відповідальність особи, треба відносити і ті акти, які не входять до закону про кримінальну відповідальність, але які конкретизують положення бланкетних диспозицій кримінально-правових норм, визначають зміст кримінально-правових понять та ознак складів злочинів [6, с. 223].

Досліджуючи зворотну дію закону про кримінальну відповідальність у сфері господарської діяльності, як приклад аналізу бланкетної диспозиції, проаналізуємо скасування податку і збору, що входить у систему оподаткування, що за визначенням відомих вітчизняних науковців В.І. Курила та В.В. Мушенка «визначається податковим ризиком для платника податків» [34]. Зокрема, треба визнавати не зі зміною обстановки –

передумовою дискреційного звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого ст. 48 КК України, а опосередкованою декриміналізацією, оскільки в такому випадку при незмінності описово-бланкетної диспозиції ст. 212 КК України обсяг передбаченої нею кримінально караної поведінки фактично звужується.

Тобто, мирну поведінку особи у певних сферах життєдіяльності нормативно-правові акти, до яких передусім відсилають бланкетні диспозиції норм КК України, незважаючи на їх вагомий вплив на окреслення меж злочинного діяння, не можуть визнаватись законом про кримінальну відповідальність, як цього прямо вимагає чинна редакція ст. 5 КК України.

Як слушно зазначає Є. Л. Стрельцов, «в КК України зворотна сила поєднується лише з кримінальним законом та називає нормативно-правові акти, нормативно-правові договори і правові звичаї, які застосовуються для конкретизації бланкетних диспозицій у статтях Особливої частини КК України, додатковою нормативною підставою кримінально-правової кваліфікації і водночас відмінними від джерел кримінального законодавства джерелами кримінального права [61, с. 109–110]. На нашу думку, переконливою є позиція автора на користь положення про визнання іншогогалузевих актів, що використовується при бланкетній конструкції кримінального закону, формальним джерелом кримінального права.

Чинний КК України, категорично проголошуючи, що саме він становить собою «законодавство України про кримінальну відповідальність» [31], не містить положення про віднесення до джерел кримінального законодавства, зокрема, інших актів, які безпосередньо в КК України не згадуються, але враховуються у нормах із бланкетними диспозиціями.

Пропозиція врегулювати в законодавчому порядку в інтересах того, хто притягується до кримінальної відповідальності, питання про зворотну силу кримінального закону з бланкетною диспозицією при змінні останньої, звичайно, заслуговує на схвалення. Водночас стосовно викладеного

формулювання варто зауважити, що в розглядуваній ситуації, точніше кажучи про зворотну силу не кримінального закону як такого, а зміненої кримінально-правової норми як системного утворення, що складається із власне кримінально-правового припису і положення «некримінального» нормативно-правового акта. За наявності змішаної протиправності, зумовленої конструюванням кримінальних законів із бланкетними диспозиціями, кримінально-правова норма міститься як у кримінальному законі, так в інших законах чи підзаконних нормативно-правових актах, що конкретизують та уточнюють відповідну кримінально-правову норму.

У подібному ракурсі зазначає В.О. Навроцький про те, що кримінально-правова норма, яка закріплена у статті, що містить посилання на іншогогалузеві нормативні приписи, є умовиводом із положень кримінального закону та іншогогалузевих нормативних положень [39, с. 99-100]. Знайти при цьому правову підставу для надання зворотної сили саме кримінально-правовій нормі із бланкетною диспозицією зі змінюваним «регулятивним змістом» не видається за можливе. Вище вже наводилась слушна думка В.О. Навроцького про те, що і Конституція України, і КК України зворотню дію в часі визнають не за правовими нормативними актами, а їх статтями.

Незважаючи на те, що з урахуванням викладеного вище ст. 5 КК України навряд чи може застосовуватись у випадку опосередкованої декриміналізації, на остаточний висновок про зворотну силу нормативно-правового акта в такому разі це не впливає. Річ у тім, що ч. 1 ст. 58 Конституції України, яка має найвищу юридичну силу і норми якої є нормами прямої дії (ст. 8) [25], сформульована порівняно зі ст. 5 КК України більш широко. Тобто, таким чином, що вона охоплює випадки опосередкованої декриміналізації. Адже нею передбачено зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів незалежно від їх галузевої незалежності за умови, що вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Ю.В. Баулін, коментуючи ч.1 ст. 58 Конституції України, справедливо звертає увагу на те, що цей конституційно-правовий припис стосується не лише санкцій, а і диспозицій, і гіпотез юридичних норм, що містяться в законах та інших нормативно-правових актах [3, с. 30].

Таким чином, поки п. 1 ст. 5 КК України, який вважається втіленням у кримінальне законодавство опосередкованої декриміналізації, за наявності останньої варто звертатись безпосередньо до згаданої норми Конституції України, яка містить універсальне формулювання і звернення до якої при кримінально-правовій оцінці вчиненого у випадку опосередкованої декриміналізації – це усунення прогалин Загальної частини КК України за рахунок конституційних ресурсів, без ухвалення будь-якого особливого трансформаційного нормативного акта. Взагалі з урахуванням того, що Основний Закон має найвищу юридичну силу і містить норми прямої дії, останні можуть і повинні безпосередньо застосовуватися в процесі реалізації кримінально-правових відносин – за наявності прогалини в Загальній частині кримінального закону або колізії норм Конституції і КК України.

Пріоритет Конституції України діє в спірних ситуаціях, адже дія нормативно-правових актів у часі раніше визначалась тільки в окремих законах України, зокрема, КК України. Конституція України, закріпивши ч. 1 ст. 58 положення щодо недопустимості зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів, водночас передбачає їх зворотню дію в часі, коли вони пом'якшують або скасовують юридичну відповідальність особи, що є загальноновизнаним принципом права.

Вочевидь, немає підстав для твердження про те, що норми КК України повністю узгоджуються із Конституцією України, положення якої у зв'язку з цим повинні братись до уваги при вирішенні конкретних кримінально-правових проблем, зокрема, зумовлених тим, що чинна редакція ч. 1 ст. 5 КК України, як видається, не повністю кореспондується з приписом ч. 1 ст. 58 Конституції України [25].

Як висновок зазначимо наступне. Висловлюючись за надання зворотної сили іншогогалузевим джерелам права, до яких відсилають бланкетні диспозиції кримінально-правових норм, якщо це призводить до скасування чи пом'якшення кримінальної відповідальності, пропонуємо доповнити розділ ІХ Загальної частини КК України ст. 48-1 такого змісту: «Прийняття, зміна, скасування законів та інших підзаконних нормативно-правових актів, до яких відсилають бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини цього Кодексу, у зв'язку з чим пом'якшується або скасовується відповідальність особи, є підставою для пом'якшення відповідальності або звільнення особи від кримінальної відповідальності».

На нашу думку, для того, щоб, охопивши нею випадки опосередкованої декриміналізації, привести у відповідність з ч. 1 ст. 58 Конституції України, ст. 5 КК України, замість поняття «закон про кримінальну відповідальність» можна було б використати термін «закон». Пропонуючи це, виходимо з того, що згадування тут підзаконних нормативно-правових актів суперечило б вимогам, по-перше, ч. 2 ст. 58 Конституції України, згідно з якою лише закон має визнавати діяння правопорушенням, і по-друге, п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, відповідно до якого виключно законами визначаються діяння, які є злочинами, та відповідальність за них. Випадки ж опосередкованої декриміналізації, не охоплювані вдосконаленою в пропонуваному ключі ст. 5 КК України, будуть, як і раніше, підпадати під дію конституційного припису про зворотну силу нормативно-правових актів, які пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗВОРотної ДІЇ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЧАСІ В СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1 Особливості призначення покарання за злочини у сфері господарської діяльності в контексті процесів гуманізації

У межах даної ВКР, як визначеної за об'ємними параметрами наукової праці, нами, з метою більш повного дослідження проблематики зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі у сфері господарської діяльності, здійснено аналіз розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності» КК України за напрямками, визначеними назвами статей:

- виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів (ст. 199);
- незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200);
- контрабанда (ст. 201); у тому числі переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України (ст. 201⁻¹);
- незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст. 203⁻¹);
- зайняття гральним бізнесом (ст. 203⁻²);

- незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204);
- фіктивне підприємництво (ст. 205);
- підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹);
- протидія законній господарській діяльності (ст. 206);
- протиправне заволодіння майном підприємства, організації (ст. 206²);
- легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209);
- умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму (ст. 209¹);
- нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210);
- видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ст. 211);
- ухилення від сплати податків, зборів (платежів) (ст. 212);
- ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 212¹);
- порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213);
- незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, підроблених контрольних марок (ст. 216);
- доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹);
- доведення до банкрутства (ст. 219);
- порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹);

- фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання ліцензії фінансової установи (ст. 220⁻²);
- шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222);
- маніпулювання на фондовому ринку (ст. 222⁻¹);
- підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 222⁻¹) та порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів (ст. 223⁻²);
- виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів (ст. 224);
- умисне введення в обіг в Україні небезпечної продукції (ст. 227);
- незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229);
- незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 230);
- розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232);
- незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232⁻¹);
- приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232⁻²);
- незаконна приватизація державного, комунального майна (ст. 233).

Зважаючи на об'ємні обмеження для такого типу наукових робіт як випускна кваліфікаційна робота, подаємо результати досліджень лише на прикладі злочину, передбаченого ст. 229 КК України.

Отже, відомо, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11.2011 р. № 4025 [55] була здійснена так звана «гуманізація» кримінальної відповідальності за рахунок декриміналізації частини злочинів та віднесення їх до адміністративних правопорушень, а також заміни в ряді випадків таких покарань як обмеження чи позбавлення волі, а в деяких випадках і виправних

робіт, на штраф або взагалі виключення цих покарань. Крім того, були суттєво підвищені розміри штрафів за майже всі злочини у сфері господарської діяльності: мінімальне підвищення відбулося до розміру в 500 НМДГ, максимальне – в 50 000 НМДГ [31].

Більшість науковців новели, особливо стосовно покарань, критикувалися та вказувалися недоліки такої гуманізації (О.В. Гулак [12]; Мушенко В.В. [35–36]; В.Ю. Попов [51] та ін.), зокрема часто відмічалось, що вказаний Закон передбачає не пом'якшення відповідальності, а лише надає їй яскраво вираженого майнового характеру. Однак окремі з дослідників вказували, що дана гуманізація кримінальної відповідальності сприятиме реалізації конституційного права громадян на заняття підприємництвом, відповідатиме існуючим міжнародним стандартам та досвіду іноземних держав [67, с. 80].

Чинність вищезазначеного закону протягом останніх років дає можливість автору проаналізувати та встановити чи досягається мета, яка була поставлена перед ним. Задля цього нами були проаналізовані обвинувальні вироки, які містяться у Єдиному державному реєстрі судових рішень [23] та виносилися судами України в період з 2011р. за незаконне використання знака для товарів і послуг, ст. 229 КК України [31].

Кількість вироків за вказаною статтею має тенденцію до зростання. Так, якщо у 2011 р. та 2012 р. було винесено лише 3 та 4 обвинувальних вироків відповідно, то у 2013 р. – це 16, у 2014 р. – 20, у 2015 р. – 10, у 2016 р. – 15, 2017 р. – 18, у 2018 р. – 15, обвинувальних вироків [23]. Примітним є й те, що особам, яким призначалося покарання в межах редакції ст. 229 КК України до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» (всього 23 особи), зазвичай присуджували сплату штрафу (17 випадків), з яких у 88 % випадках його розмір зменшували завдяки застосуванню ст. 69 КК України. Цікавим

фактом є й те, що в декількох випадках сума штрафу була знижена у 30 разів відносно мінімальної межі санкції [23].

Тобто, коли незаконне використання знака для товарів і послуг фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару або інше умисне порушення права на ці об'єкти каралося, наприклад штрафом від 200 до 1000 н.м.д.г. або виправними роботами на строк до 2 років, або позбавленням волі на той самий строк (ч. 1 ст. 229 КК) тощо [23].

Якщо ж проаналізувати міри призначених судами покарань після набрання чинності вищезазначеним законом, то близько 54 % осіб призначається штраф у межах нижньої межі відповідної санкції, причому зазвичай це випадки засудження за ч. 1 ст. 229 КК України. Крім того, 14 особам покарання призначалося нижче від найнижчої межі (ст. 69 КК) [23].

Тобто, загалом осіб, яким призначають достатньо низькі міри штрафу – понад 78 % від загальної кількості засуджених. Такі показники наводять на думку, що законодавець в гонитві за бажанням перейняти іноземний досвід неправильно розрахував нижню межу штрафу. В результаті чого суди, керуючись принципом індивідуалізації кримінальної відповідальності за покарання, намагаються призначати якомога менші розміри стягнень.

Отож, можна відмітити, що майновий характер відповідальності мав місце як до гуманізації, так і після неї. Суди за певних механізмів звільняють винних від відбування покарання. Проблема завищеного рівня криміналізації правопорушень у сфері господарської діяльності є й нині перепорою для розвитку підприємництва. Поспішність законодавця в перейнятті зарубіжного досвіду без врахування українських реалій не виправдовує себе. Варто було більш детально продумати розрив між мінімальними і максимальними межами такого покарання для злочинів у сфері господарської діяльності, оскільки в нинішньому варіанті ті недоліки, які законодавець намагався змінити шляхом так званої гуманізації не дали бажаного ефекту.

2.2. Застосування кримінального покарання у виді штрафу за злочини у сфері господарської діяльності

Формулювання законодавцем складів злочинів з кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками є засобом диференціації кримінальної відповідальності. У вітчизняній науці чимало вчених торкалися питань особливостей застосування кримінального покарання за злочини у сфері господарської діяльності [7; 8; 31; 48; 60]. Призначення штрафу як виду покарання за злочини у сфері господарської діяльності виникло в результаті реформування кримінального законодавства у 2011 р. Саме тому дана проблематика є цікавою для автора та включена до практичного розділу випускної кваліфікаційної роботи.

Актуальність даного дослідження ще полягає і у тому, що штрафи (фінансові санкції) як вид покарання за злочини у сфері господарської діяльності, не знайшли однозначного практичного вирішення. Крім того, науковцями не було вироблено загальних засад та принципів їх розв'язання, що вимагає проведення більш поглиблених розробок у цьому напрямі.

У контексті дослідження зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі у сфері господарської діяльності, важливим є надання науково обґрунтованих пропозицій щодо вирішення питань, які виникають при застосуванні покарання у виді штрафу за зазначені злочини, вчинені до набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [55], з урахуванням останніх новел у чинному КК України [31] та сучасних досягнень кримінально-правової думки [4; 5; 15; 39].

На наш погляд, вирішуючи поставлену проблему, слід зауважити, що при призначенні штрафу за суспільно небезпечні діяння, вчинені до вступу в дію вищезазначеного закону насамперед, слід виходити з положень КК

України, якими регламентовано питання чинності закону про кримінальну відповідальність у часі.

Як нами описано детально у підрозділі 1.1. розділу 1 даної випускної кваліфікаційної роботи, ст. 5 КК України визначає наступне: закон про кримінальну відповідальність має зворотню дію в часі у випадках, якщо він скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість [31].

Слід враховувати, що істотних змін зазнало кримінальне законодавство в частині регламентації штрафу як виду покарання (ч. 2 ст. 53 КК України): внаслідок проведеного реформування було збільшено верхню граничну межу даного виду покарання з однієї тисячі до п'ятдесяти тисяч НМДГ.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» змінив ряд санкцій за злочини у сфері господарської діяльності, а також за злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, шляхом встановлення у санкціях за їх вчинення основного покарання у виді штрафу безальтернативно.

Крім того, вищевказаним законом внесено суттєві зміни в положення ст. 12 КК України. Так, відповідно до чинного законодавства, ступінь тяжкості вчиненого злочину за формальним критерієм визначається не тільки строком покарання у виді позбавлення волі, передбаченого в санкції статті Особливої частини КК України, а й розміром основного покарання у виді штрафу. Зокрема, для злочинів невеликої тяжкості поряд із покаранням у виді позбавлення волі на певний строк закон передбачає, як граничний критерій, основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше 3000 НМДГ;

для злочинів середньої тяжкості – не більше 10000 НМДГ. Для тяжких злочинів – не більше 25000 НМДГ, а для особливо тяжких – понад 25000 НМДГ.

Разом з цим, як свідчить аналіз положень чинного КК України, з урахуванням змін, внесених вищезазначеним законом, законодавець залишив своє ставлення до штрафу як до найменш суворого виду покарання. На це вказує незмінність редакції ст. 51 КК України та розміщення штрафу на першому місці в системі покарань.

При цьому, внаслідок прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності», саме через розмір штрафу, що передбачений санкцією статті, в якості тяжких злочинів було визнано 13 суспільно небезпечних діянь: 1) злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина – у 3 санкціях статей; 2) злочини у сфері господарської діяльності – у 5 санкціях; 3) злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – у 5 санкціях. Крім того, два злочини взагалі було віднесено до особливо тяжких: частини перша і друга ст. 203-2, частина друга ст. 233 КК України.

Стосовно визнання штрафу найменш суворим видом покарання слід висвітлити й позицію Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, який, зокрема, у листі від 02.03.2012 р. № 132-238/0/4-12 роз'яснює, що при вирішенні питання, яке із покарань є більш суворим, слід виходити із положень ст. 51 КК України [22]. Вказане обґрунтовується тим, що законодавець у частині шостій ст. 12 КК України зазначає, що «ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається, виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі» [31].

Отже, при зіставленні цих двох видів покарань надається перевага такому виду покарання, як позбавлення волі.

Додатковою аргументацією вищевказаного є застосування у прикінцевих та перехідних положеннях Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» таких формулювань:

- «особам, що відбувають покарання у виді громадських чи виправних робіт, арешту, обмеження чи позбавлення волі ... невідбута частина покарання знижується до відповідного розміру штрафу» (п. 2),

- «якщо покарання у виді громадських або виправних робіт, арешту або обмеження волі було знижене судом до штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» (абзац 2 п. 3) [55].

Це вказує на те, що принцип побудови системи покарань, закріплений у ст. 51 КК України (від менш суворого покарання до більш суворого), незважаючи на прийняття вищезазначеного закону, залишається незмінним.

Здійснюючи відповідний аналіз, приходимо до висновку про те, що вищі органи судової влади підтримують логіку законодавця про те, що штраф і надалі повинен залишитися найменш суворим видом покарання. На наш погляд, зворотну дію у часі повинні мати лише ті положення вищезазначеного закону, які пом'якшують кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшують становище винної особи, тобто більш м'якими є санкції за злочини, в яких такі основні види покарання, як громадські чи виправні роботи, арешт, обмеження чи позбавлення волі на певний строк було замінено на штраф.

Аналіз судової практики свідчить, що такою думкою керується абсолютна більшість судів загальної юрисдикції при призначенні покарання у виді штрафу за злочини, санкції яких до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» містили більш суворі види покарання, ніж штраф.

Основні ж труднощі, на наш погляд, полягають у тому, щоб визначити граничні межі призначення даного виду покарання. З цього приводу слід звернутися до практики призначення штрафу. Так, в одних випадках він призначається особі в межах розмірів, встановлених у санкції чинної редакції статті Особливої частини КК України.

Використовуючи матеріали адвоката Білоус Г.Б., помічником якого є автор випускної кваліфікаційної роботи наведемо наступні приклади для додаткового ілюстрування авторської позиції. Наприклад, вироком Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 16 липня 2018 р. особу визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого частиною третьою ст. 212 КК України та призначено покарання у виді штрафу в розмірі 15000 НМДГ, тобто 255000 грн., із позбавленням права обіймати керівні посади на підприємствах, установах і організаціях, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських функцій, та з конфіскацією майна.

Хоча у інших випадках, у межах максимального розміру, визначеного для даного виду покарання в Загальній частині КК України в редакції, що діяла до набуття чинності вищезазначеного закону, зокрема, вироком цього ж суду від 11 травня 2018 р. особу засуджено, крім іншого, за вчинення злочину, передбаченого частиною третьою ст. 212 КК України, та з посиленням на положення ст. 5 КК України призначено покарання у виді штрафу в розмірі 1000 НМДГ (тобто 17000 грн.) із позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих і адміністративно-господарських функцій та з конфіскацією майна.

Така практика неоднакового застосування норм закону про кримінальну відповідальність за діяння, що містять тотожні склади злочинів та вчинені за інших схожих умов, свідчить про відсутність єдиного підходу

до його застосування і є прямим порушенням принципу рівності осіб перед законом, адже різниця у розмірах призначеної суми штрафу є суттєвою.

Для визначення можливості застосування штрафу в тій чи іншій пропорції, на нашу думку, важливим моментом є встановлення ступеня тяжкості злочину як до набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» так і після цього.

Так, наприклад, якщо у санкції ч. 3 ст. 212 КК України до набрання чинності вищезазначеного закону було передбачено як основне покарання позбавлення волі на строк від 5 до 10 років, то з урахуванням положень ст. 12 КК України (до набрання чинності вказаного Закону) злочин, передбачений у частині третій ст. 212 КК України, є тяжким злочином.

Після набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» санкцією ч. 3 ст. 212 КК України передбачено можливість призначення як основного покарання штрафу в розмірі від 15000 до 25000 НМДГ, тому цей злочин відповідно до чинної редакції ст. 12 КК України залишено тяжким злочином [31].

З урахуванням того, що як до проведеної реформи, так і після неї законодавець вважає діяння, відповідальність за яке передбачено ч. 3 ст. 212 КК України, тяжким злочином, то і покарання за його вчинення, на нашу думку, має призначатися як за тяжкий злочин, тобто у межах санкції даної норми, яка є чинною на сьогодні.

Призначення покарання у виді штрафу за тяжкі та особливо тяжкі злочини в межах розмірів штрафу за злочини невеликої та середньої тяжкості суперечить сучасній доктрині кримінального права в частині реалізації принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання, сутність якого передбачає те, щоб кримінальна відповідальність і призначене судом покарання були максимально конкретизовані, індивідуалізовані з

огляду на конкретні обставини вчиненого злочину з урахуванням особи винного. Чим більш тяжким є вчинений злочин, чим більшу суспільну небезпечність становить винний, тим більш сувора кримінальна відповідальність настає і більш суворим має бути призначене покарання.

Таким чином, застосовуючи положення ст. 5 КК України і призначаючи покарання за суспільно небезпечні діяння, вчинені до набрання чинності Законом від 15.11.2011 р., на наш погляд, суд має призначати штраф (у разі, якщо його передбачено безальтернативно), однак у межах санкції статті або у межах того виду покарання, яке суд вважав би за можливе застосувати до винного, виходячи з редакції статті (частини статті) Особливої частини КК до проведення реформи 2011 р. (до набрання чинності Законом від 15.11.2011 р.). Відтак, розмір суми штрафу, що накладається на осіб, яким суд вважав би за потрібне призначити покарання у виді громадських чи виправних робіт, арешту або обмеження волі, повинен визначатися шляхом його переведення в покарання у виді позбавлення волі за правилами, встановленими ч. 1 ст. 72 КК України та подальшого перерахунку за правилами, встановленими частиною п'ятою ст. 53 КК України (в редакції Закону від 15.11.2011 р.), оскільки вперше у кримінальному законодавстві України було встановлено правила співвіднесення покарань у виді штрафу та позбавлення волі на певний строк.

У разі, коли санкція статті Особливої частини КК України в редакції Закону від 15.11.2011 р. передбачає менші розміри штрафу, ніж отримані при перерахунку, то відповідно до вимог частин першої і третьої ст. 5 КК України такий кримінальний закон має зворотню дію у часі. Як наслідок, покарання у виді штрафу в розмірі, отриманому при перерахунку, не може застосовуватися до винного.

2.3. Особливості визначення санкції з більш суворим покаранням за злочини у сфері господарської діяльності.

У теорії кримінального права чинність закону про кримінальну відповідальність у часі розуміють як можливість застосування кримінального закону залежно від часу вчинення злочину. Злочинність і караність діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення цього діяння.

Досліджуючи особливості визначення санкції за більш суворим покаранням О.І. Денькович зазначає, що якщо зміни у диспозиції статті спрямовані на посилення відповідальності, а в санкції – на її пом'якшення, зворотну дію мають лише зміни у санкції норми [15, с. 83].

Отже, здійснюючи дослідження зворотної дії закону про кримінальну відповідальність, спробуємо запропонувати правила визначення санкції за більш суворим покаранням у сфері господарської діяльності, які, на нашу думку, можна умовно розділити на декілька частин. Пропонуємо пропозиції щодо кожної частини правил. Першу групу правил слід визначити як правила для двох санкцій, які відрізняються за видами основного покарання за злочини у сфері господарської діяльності. Проілюструємо дану ситуацію (тут і у подальшому) використовуючи поняття «стаття 1» та «стаття 2».

1. Якщо основне покарання (або одне з них), передбачене статті 1 є більш тяжким, ніж основне покарання (або одне з них) передбачене санкцією статті 2, то використовується санкція статті 1, яка передбачає більш суворе покарання.

Види основних покарань від найменш тяжчого до найбільш тяжчого розташовані відповідно до ст. 51 КК України у такому порядку: 1) штраф; 2) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 4) громадські роботи; 5) виправні роботи; 6)

службові обмеження для військовослужбовців; 7) конфіскація майна; 8) арешт; 9) обмеження волі; 10) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; 11) позбавлення волі на певний строк; 12) довічне позбавлення волі [31].

Отже, більш суворою за злочини у сфері господарської діяльності є санкція у вигляді штрафу або обмеження волі у порівнянні із санкцією у вигляді виправних робіт або арешту. На нашу думку, слід враховувати особливості покарання неповнолітніх за злочини у сфері господарської діяльності (ст. ст. 99–102). Наприклад, якщо санкцією статті 1 передбачено громадські роботи або арешт, а санкцією статті 2 – виправні роботи або позбавлення волі на строк до 5 років, то стосовно неповнолітнього більш м'якою санкцією може бути санкція статті 1 (адже позбавлення волі не може бути призначено неповнолітньому, який у перше вчинив злочин невеликої тяжкості (ч. 2 ст. 102) [31]).

2. Якщо санкцією статті 1 передбачено альтернативні види основних покарань за вчинення злочину у сфері господарської діяльності, а санкцією статті 2 – один вид основного покарання, яке є однаковим за тяжкістю і межами з найбільш тяжких із тих видів основного покарання, які передбачено статтею 1, то санкція статті 2 передбачає більш суворе покарання. Для більш точної та повної кримінально-правової ілюстрації даного правила, на нашу думку, доцільно зазначити, що суворою є санкція у вигляді обмеження волі на строк від 2 до 5 років ніж санкція у вигляді арешту до 6 місяців.

Проведені авторські наукові дослідження за проблематикою дають підстави стверджувати, що із загального правила покарання суб'єктів за злочини у сфері господарської діяльності існують наступні винятки. Оскільки санкції ч.1 ст. 212, ч. 1 ст. 239 КК України передбачають штраф або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, а санкція ч.1 ст. 183 КК України передбачає штраф

поєднаний з правом обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на такий самий строк, то при цьому і штраф, і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років можуть водночас бути й основними, і додатковими покараннями, то санкція ч. 1 ст. 183 є більш суворою, ніж санкції ч. 1 ст. 212, ч. 1 ст. 239 [31].

Наступним, на нашу думку, слід визначити правила для двох санкцій, які відрізняються за межами основного покарання.

1. Якщо у санкції статті 1 максимальна межа даного виду основного покарання є вищою (більшою) покарання є вищою (більшою), ніж у санкції статті 2, то санкція статті 1 передбачає більш суворе покарання. Навіть якщо при цьому мінімальна межа даного виду основного покарання у санкції статті 1 є нижчою (меншою), ніж у санкції статті 2, то санкція статті 1 однак передбачає більш суворе покарання. Адже, у основу категоризації злочинів залежно від ступеня їх тяжкості покладено саме верхню межу санкції, а правові наслідки засудження за злочини різної категорії суттєво відрізняються. Це правило не застосовується при визначенні зворотної дії нового закону, адже, відповідно до частин 3 і 4 ст. 5 КК України [31], закон про кримінальну відповідальність, що частково пом'якшує відповідальність, а частково її посилює, має зворотну дію у часі лише у тій частині, яка пом'якшує відповідальність.

2. Слід зазначити, що під межами відповідальності розуміються часові (година, місяць, рік) або інші межі, в яких з урахуванням положень Загальної частини КК України (статті 52–63) відповідний вид покарання може бути призначений, а також їх певні фактичні межі, встановлені у конкретній санкції Загальною частиною КК України межі покарань визначені для: а) штрафу – від 30 до 50000 НМДГ, якщо статтями Особливої частини КК України не передбачено вищого розміру штрафу; б) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – від 2 до 5 років; в) громадських робіт – від 60 до 240 годин; г) виправних робіт – від 6 місяців до

2 років із відрахуванням у дохід держави від 10 до 20 відсотків доходу засудженого; д) службового обмеження для військовослужбовців – від 6 місяців до 2 років із відрахуванням у дохід держави від 10 до 20 відсотків суми грошового забезпечення засудженого; е) арешту – від 1 до 6 місяців; є) обмеження волі – від 1 до 5 років; ж) позбавлення волі на певний строк – від 1 до 15 років [31].

Отже, наприклад, більш суворою є санкція у вигляді арешту на строк до 6 місяців, ніж арешту на строк до 3 місяців. Межі альтернативних менш тяжких видів покарань у цих випадках до уваги не беруться. Тому покарання у вигляді виправних робіт на строк до 1 року або арешту на строк до 6 місяців однак є більш суворим, ніж покарання у вигляді виправних робіт на строк до 2 років або арешту на строк до 3 місяців.

3. Якщо максимальна межа даного виду основного покарання однакова, але у санкції статті 1 мінімальна його межа є вищою (більшою), ніж у санкції статті 2, то санкція статті 1 передбачає більш суворе покарання. Наприклад, більш суворою є санкція у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років, ніж на строк від 3 до 10 років.

Завершальним у запропонованій нами градації застосування кількох санкцій є правила для двох санкцій для господарських злочинів, які відрізняються за додатковими покараннями (їх наявністю, межами тощо).

1. Якщо санкцією статті 1 передбачене додаткове покарання, а санкцією статті 2 – не передбачено, то санкція статті 1 передбачає більш суворе покарання. Наприклад, більш суворою є санкція у виді позбавлення волі від 7 до 12 років з конфіскацією майна, ніж санкція у виді позбавлення волі від 7 до 12 років.

2. Якщо санкцією статті 1 передбачений більш тяжкий вид додаткового покарання, ніж санкцією статті 2, то санкція статті 1 передбачає більш суворе покарання. Види додаткових покарань від найменш тяжчого до найбільш тяжкого розташовані у відповідності до ст. 51 КК України у такому

порядку: а) штраф; б) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; в) конфіскація майна.

3. Якщо санкцією статті 1 передбачено альтернативні види додаткових покарань, а санкцією статті 2 – один вид додаткового покарання, яке є однаковим за тяжкістю і межами з найбільш тяжким із тих видів додаткового покарання, які передбачені статтею 1, то санкція статті 2 передбачає більш суворе покарання. Більш суворою є санкція у виді позбавлення волі на строк від 3 до 8 років з конфіскацією майна, ніж така ж санкція з позбавленням права обіймати певні посади.

4. Якщо санкцією статті 1 передбачено більшу кількість додаткових обов'язкових покарань, ніж санкцією статті 2, то санкція статті 1 передбачає більш суворе покарання. Наприклад, більш суворою є санкція у виді позбавлення волі на строк до 5 років із штрафом і позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, ніж санкція у виді позбавлення волі на сорок до 5 років зі штрафом.

5. Якщо санкціями статей 1 і 2 передбачено однаковий вид додаткового покарання, але у санкції статті 1 максимальна його межа є вищою (більшою), ніж у санкції статті 2, то санкція статті 1 передбачає більш суворе покарання.

Під межами додаткових видів покарання розуміються часові (рік) або інші межі, в яких з урахуванням положень Загальної частини КК України (статті 53, 54, 59) цей вид покарання може бути призначений, а також їх відповідні фактичні межі, встановлені у конкретній санкції. Загальною частиною КК України вони визначені для: а) штрафу як додаткового покарання – від 30 до 100 НМДГ, якщо статтями особливої частини КК України не передбачено вищого розміру штрафу; б) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання – від одного до трьох років; в) конфіскації – від конфіскації

частини майна до конфіскації усього майна, яке є власністю засудженого. Певним чином застосування конфіскації майна чинним законодавством.

6. Якщо санкціями статей 1 і 2 передбачені однаковий вид додаткового покарання і рівною є його максимальна межа, але у санкції статті 1 мінімальна його межа є вищою (більшою), ніж у санкції статті 2, то санкція статті 1 передбачає більш суворе покарання. Наприклад, більш суворою є санкція у виді арешту зі штрафом від 100 до 200 НМДГ, ніж у виді арешту зі штрафом від 30 до 200 НМДГ.

7. Якщо санкцією статті 1 передбачене додаткове покарання як обов'язкове, а санкцією статті 2 – таке саме додаткове покарання, але як факультативне, то санкція статті 1 передбачає більш суворе покарання. Наприклад, більш суворою є санкція ч. 2 ст. 140 КК України (обмеження волі до 5 років або позбавлення волі до 3 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю до 3 років), ніж санкція ч. 2 ст. 144 КК України (обмеження волі до 5 років або позбавлення волі до 3 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю до 3 років або без такого).

Отже, можна зробити такі висновки. Конструкція кваліфікованих складів розглядуваних злочинів загалом відповідає правилам, виробленим наукою кримінального права. Але в окремих випадках існує необхідність удосконалення в цій частині кримінального законодавства шляхом приведення санкцій окремих частин статей КК України, що передбачають відповідальність за кваліфіковані та особливо кваліфіковані злочини у сфері господарської діяльності, відповідно до правил диференціації кримінальної відповідальності, зокрема: – санкції розділу VII КК України мають бути змінені таким чином, щоб виключити вихід мінімального покарання за злочин, обтяжений кваліфікуючими або особливо кваліфікуючими ознаками, за межі максимального покарання за злочин, передбачений іншою частиною тієї самої статті КК України, у якій ці ознаки відсутні.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У ВКР розглянуто проблему зворотної дії кримінального закону у сфері господарської діяльності та визначено, що положення чинного КК України цілком відповідають Конституції України, положенням міжнародних актів, які ратифіковані Україною, рішенням КС України та Європейського суду з прав людини. Констатовано факт виникнення нових проблем в правозастосуванні окремих кримінальних законів при визначенні їх дії у часі. Доведено, що вирішення питання щодо справедливості такої зворотної дії кримінального закону в часі та відповідно до її принципу верховенства права повинно бути остаточно визначено КС України.

Автором деталізуються найбільш актуальні висновки та пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування.

1. Скасування або встановлення караності діяння за злочині у сфері господарювання, а також пом'якшення або посилення покарання за такі злочини здійснюється шляхом законодавчого виключення чи введення нового складу злочину, шляхом зміни диспозиції або санкції. Якщо закон виключає караність діяння, він має зворотну силу: діяння, вчинене особою до набрання сили цим законом, більше не вважається злочинним. Кримінальна справа щодо неї не може бути порушена, а наявна підлягає закриттю за відсутністю складу злочину. Якщо особа вже засуджена і відбуває покарання за дане діяння, то на підставі ч. 2 ст. 74 КК України вона підлягає звільненню від призначеного судом покарання. Дана особа, а також особа, яка повністю відбула покарання за це діяння, на підставі ч. 3 ст. 88 визнаються такими, що не мають судимості.

2. Під злочинами у сфері господарської діяльності слід розуміти передбачені нормами розділу VII Особливої частини КК України посягання на порядок обігу грошей, цінних паперів, інших документів, на системи оподаткування, бюджетного і валютного регулювання, порядок переміщення

предметів через митний кордон, порядок зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю, права і законні інтереси кредиторів і споживачів, добросовісну конкуренцію і антимонопольну діяльність, а також на порядок приватизації тощо. При кваліфікації таких злочинів досить складно застосовувати окремі норми ст. 5 КК України про зворотну дію кримінального закону у часі.

3. Надання зворотної сили іншогогалузевим джерелам права, до яких відсилають бланкетні диспозиції кримінально-правових норм повинно мати місце у вітчизняному законодавстві у випадках, коли це призводить до скасування чи пом'якшення кримінальної відповідальності. Виходячи з цього пропонуємо доповнити Загальну частину КК України ст. 48-1 з назвою «Звільнення від кримінальної відповідальності» такого змісту: «Прийняття, зміна, скасування законів та інших підзаконних нормативно-правових актів, до яких відсилають бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини цього Кодексу, у зв'язку з чим пом'якшується або скасовується відповідальність особи, є підставою для пом'якшення відповідальності або звільнення особи від кримінальної відповідальності». Зміна норми своїм результатом має скасування кримінальної відповідальності за реабілітуючою підставою – за відсутністю складу злочину у зв'язку із декриміналізацією.

4. Приведення ст. 5 КК України у відповідність до ч 1 ст. 58 Конституції України, охопивши нею випадки опосередкованої декриміналізації, можливе шляхом заміни поняття «закон про кримінальну відповідальність» можна було б використати термін «закон». Дана пропозиція є компромісною, адже в бланкетних диспозиціях кримінально-правових норм ознаки складів злочинів визначаються, зокрема, відмінними від кримінального законодавства нормативно-правовими актами, серед яких можуть зустрічатись як закони, так і підзаконні акти. Пропонуючи вказати у ст. 5 КК України лише на закон, виходимо з того, що згадування тут підзаконних нормативно-правових актів суперечило б вимогам, по-перше, ч.

2 ст. 58 Конституції України, згідно з якою лише закон має визнавати діяння правопорушенням, і по-друге, п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, відповідно до якого виключно законами визначаються діяння, які є злочинами, та відповідальність за них.

5. Встановлення Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» з 2011 р. часткового пом'якшення кримінальної відповідальності за рахунок зміни одного виду покарання (позбавлення волі на певний строк) іншим (штрафом) дозволяє застосувати зворотню дію закону в часі. Однак, збільшення максимальної межі штрафу (редакція ст. 52 КК України) посилює кримінальну відповідальність у порівнянні з попередньою редакцією цієї статті, тому зворотня дія кримінального закону у часі, у такому випадку, є недопустимою.

6. Конструкція кваліфікованих складів розглядуваних злочинів, загалом, відповідає правилам, виробленим наукою кримінального права. Але в окремих випадках існує необхідність удосконалення в цій частині кримінального законодавства шляхом приведення санкцій окремих частин статей КК України, що передбачають відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності, відповідно до правил диференціації кримінальної відповідальності розділу VII КК України. Злочини, що вчиняються у сфері господарської діяльності, залежно від безпосереднього об'єкта посягання, нами згруповані таким чином: 1) у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України (ст. 199, 200, 201, 210, 211, 212, 212¹, 204 і 216); 2) у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності господарюючих суб'єктів (ст. 203¹, 205, 206, 209, 209¹, 213, 229, 231 і 232); 3) у сфері банкрутства (ст. 219); 4) у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів (ст. 222, 223¹, 223², 224, 232¹, 232²); 5) у сфері приватизації державного та комунального майна (ст.) КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко П.П. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення господарської діяльності. К.: Юрінком Інтер, 2009. 342 с.
2. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. К. : Атіка, 2004. 296 с.
3. Баулін Ю. В. Кримінальне право України. Підручник / Ю. В. Баулін. Харків : Право, 2012. 455 с.
4. Берзін Л. Визначення складу та розміру доходу в злочинах у сфері господарської діяльності. Право України. 2013. №7. С. 98-104.
5. Боротьба зі злочинністю у сфері підприємницької діяльності: Кримінально-правові, кримінологічні, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми) / В.І. Борисов, Ф.А. Лопушанський та ін. Х.: Право, 2011. 345 с.
6. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини кримінального кодексу України : монографія; за ред. В. О. Навроцького. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 432 с.
7. Брич Л.П., Навроцький В.О. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні: монографія. К. : Атіка, 2016. 288 с.
8. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України: монографія; за заг. ред. Л. Л. Тарангул. Нац. ун-т ДПС України. Ірпінь, Київ : Фенікс, 2012. 532 с.
9. Вереша Р.В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України. К. : Атіка, 2009. 345 с.
10. Воробей П. А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення у вину. К: МП «Леся», 2017. 195 с.
11. Господарський кодекс України: Офіційний текст. Міністерство юстиції України. К.: Юрінком Інтер, 2010. 214 с.

12. Гулак О. В. Шляхи побудови ефективних державних інституцій: виклики сьогодення. Науковий вісник публічного та приватного права. 2015. № 2. С. 11–14.

13. Гуторова Н., Золотарьов А. Деякі особливості застосування загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності. Підприємництво, господарство і право. 2014. С. 162–165.

14. Гуторова Н.О. Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. –Х.: Нац. ун-т внутр. справ. – 1996. – 22 с.

15. Денькович О.І. Тлумачення кримінально-правових норм у рішеннях КС України : Дис. ... канд. юрид. наук за спец. : 12.00.08. Львів, 2015. 270 с.

16. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 400 с.

17. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика. К.: Юридична практика, 2013. 924 с.

18. Дудоров О.О., Мельник М.І., Хавронюк М.І. Злочини у сфері підприємництва. К.: Атака, 2001. 608 с.

19. Дячук С. І. Виконання наказу чи розпорядження у кримінальному праві / С.І. Дячук. К. : Атіка. 2010. 453 с.

20. Зінченко І. А. Склад злочину: навчальний посібник. Х.: Право, 2010. 189 с.

21. Зуйков Г. Г. Регулювання ринкової економіки: сучасний кримінально-правовий досвід розвинених країн. №1. К. : НІСД, 2016. 336 с.

22. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973–2012): станом на 20 верес. 2012 р. Упорядники: Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, В. І. Тютюгін. Х. : Право. 456 с.

23. Інформація з Єдиного державного реєстру судових рішень (станом на 15.05.2019 р.). URL : <http://reyestr.court.gov.ua/>.

24. Кваша О.О. Кримінологічно-правове дослідження організації економічних злочинів. Економіка України. 2015. № 8. С.59–70.

25. Конституція України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>

26. Коментар до Кримінального кодексу України/ За ред. М.Й. Коржанського К.: Аттіка, 2001. С. 362–363.

27. Коржанський М.Й. Про принципи кримінального права України. Право України. 1995. №11. С.69–72.

28. Кримінальне право України: Підручник: Заг. част. За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків: Право, 1997. 368 с.

29. Кримінальне право України: Заг. част.: Підручник. За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ – Харків: Юрінком Інтер. 2001. 496 с.

30. Кримінальне право України: Особл. част.: Підручник. За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ-Харків: Юрінком Інтер Право, 2001. 416 с.

31. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 № 2341-III (Поточна редакція станом на 12.02.2019). Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст.131.

32. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. За ред. Яценко С.С., Шакун В.І. К.: Правові джерела, 1998. 1088 с.

33. Кураш Я. М. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (аналіз складу злочину): навчальний посібник. Харків: Право, 2013. 269 с.

34. Курило В. І., Мушенко В. В. Визначення поняття «податковий ризик» у податковому законодавстві України. Науковий вісник Національного

університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. 2015. Вип. 213. Ч. 1. С. 181–187.

35. Мушенко В. В. Фінансове правопорушення та відповідальність за його вчинення в системі державної фінансової політики України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2014. № 5. С. 110–117.

36. Мушенко В. В. Legal regulation revenues local budgets // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. №3. С.90–98.

37. Мушенко В. В. Формування основних принципів державної податкової політики України // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія «Юридичні науки». 2017. № 5 (5). С. 30–34.

38. Мушенко В. В. Теоретико-правовий аналіз взаємозв'язку податкових пільг та бюджетних витрат // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2017. № 6. Т. 2. С. 104–106.

39. Навроцький В.О. Господарські злочини: Лекції для студ. юрид. фак. Львів: Юрид.фак. Львів. ун-ту, 2018. 160 с.

40. Науково-практичний коментар до Кримінально кодексу України / Відп. ред. В. Ф. Бойко та ін. – 6-те вид., допов. – К. : А. С. К., 2000. 1120 с.

41. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України; за ред.. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. К. : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

42. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. В.М. Бурдіна. К.: Юрінком Інтер, 2004. 936 с.

43. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/>

44. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://minjust.gov.ua/>

45. Офіційний веб-сайт Національного агентства із запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk>

46. Офіційний веб-сайт Національного антикорупційного бюро. URL: nabu.gov.ua

47. Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. Постанови Пленуму Верховного Суду України. URL: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

48. Патрик Джек. Щодо питання боротьби з фінансовими злочинами. Фінансова злочинність: Зб. мат. міжнар. наук.-практ. семінару (Харків) / За ред. Борисова В.І. Харків: Право, 2018. С. 33–39.

49. Податкове право: навч. посіб.; за ред. М. П. Кучерявенка. К.: Юрінком Інтер, 2014. – 566с.

50. Податковий кодекс України: від 02.12. 2010 № 2755-VI. (Редакція станом на 01.11.2017). URL. : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

51. Попов В. Ю. Потоки фінансових ресурсів в Україні. Фінанси України. 2012. № 5. С. 77–86.

52. Про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності: Конвенція Ради Європи від 08.11.1990 р. № 141. URL. : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

53. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» №270-VI від 15.04.2008р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

54. Про внесення зміни до статті 289 Кримінального кодексу України: Закон України №2903-IV від 22.09.2005 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18/page>.

55. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI. Відомості Верховної Ради України, 2011 р., № 40-41, ст. 379. URL. : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18/page>.

56. Про запобігання корупції: Закон України. від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 27, ст. 904.

57. Про внесення змін до Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 р., № 1702- VII. Вісник Верховного Суду України. 2014. № 10 (57). С. 11–23.

58. Про стан законодавства щодо боротьби з корупцією та організованою злочинністю та пропонувані зміни і доповнення до нього. Питання боротьби зі злочинністю: Зб. наук. праць. Випуск 1. Х.: Право, 2016. 211 с.

59. Про судову практику у справах про корисливі злочини проти приватної власності: Постанови Пленуму Верховного Суду України. Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2015. №1. 442 с.

60. Сверчков В.В. Звільнення від кримінальної відповідальності, припинення кримінальної справи, відмова від її порушення. К : Юридичний центр Прес, 2008 586 с.

61. Стрельцов Є.Л. Господарські злочини. К: МП «Леся», 2017. 187 с.

62. Текст Неапольської політичної декларації та глобального плану дій проти організованої транснаціональної злочинності: Міжнародно-правові акти та законодавство окремих країн про корупцію. К.: Юрінком, 1999. С. 88–89.

63. Теорія держави і права : підручн. О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Х. : Право, 2015. 368 с.

64. Тлумачний словник української мови: уклад. Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. Х: Синтес, 2002. 672 с.

65. У МВФ закликали Україну не допустити зупинки реформ. Економіка. 2015. URL : <http://www.newsr.uua/finance>

66. Юридичний словник. За ред. Ф. Г. Бурчака, Вид. 4-е, перероб. і доповн. К.: Головна редакція Української енциклопедії, 2015. 871 с.

67. Фесенко Є.В. Група фінансових дій проти відмивання грошей (FATF): правова характеристика. Вісн. Київ. ун-ту. юрид. науки. № 32. 2013. С.77–89.

68. Kurylo V., Mushenok V. Place and the role of local taxes in the functioning of united local communities. Organizational and economic mechanisms of development of the financial system: collective monograph. Riga, 2016. P. 36–52.

69. Kurylo V., Mushenok V. Legal regulation of budgetary support for agricultural production: theory and modern realities. Formation of modern social, economic organizational mechanisms development of entities agrarian business: collective monograph. Riga, 2017. P. 136–145.

70. Mushenok V. V. Relationship between legal categories «Finances» and «Taxes». Princeton Journal of Scientific Review. Special issue. Post-Soviet view. 2013. Number 4. P. 230–239.

71. Mushenok V. V. Tax control in the legal mechanism of state regulation of tax relations. Princeton Journal of Scientific Review. Special issue. Post-Soviet view. 2013. Number 5. P. 309–318.

72. Mushenok V. V. Comparative legal analysis of domestic and foreign systems of local taxation. Jurnalul juridic national: teorie si practica (Республіка Молдова). 2017. № 2 (24). С. 92–95.

73. Mushenok V. V. The role of budget legislation in the provision of financial and economic development of agriculture in Ukraine // Visegrad Journal on Human Rights (Словацька Республіка) 2017. № 2/2. С.137–141.

74. Robert N. Charette Application strategies for risk analysis. New York. Multiscience Press, Inc 1990. 571 p.

75. Robert S. Amazon Get Big Fast: Inside the Revolutionary Business Model That Changed the World. Harper Collins Publishers, 2001. P. 304.